

Nr 153.

Av herr **Gavelin m. fl.**, om utredning rörande statsmonopol eller annan jämbördig företagsform för tillverkning av skattepliktiga maldrycker.

En grundsats för svensk alkohollagstiftning har varit att så långt som möjligt undanröja den faktor till stegrad alkoholomsättning, som enskilt vinstintresse i alkoholhanteringen utgör.

Sin första konkreta gestaltning fick denna tanke i det brännvinsbolag, som bildades i Falun 1850. Experimentet vann genast sådan uppmärksamhet, att man redan vid 1853—54 års riksdag fann sig böra lämna uttrycklig möjlighet för anordnande av krogrörelsen på detta sätt. År 1865 fingo strävandena i denna riktning en ny kraftig impuls genom bildandet av aktiebolaget Göteborgssystemet. Med 1917 års rusdrycksförordning blev denna företagsform obligatorisk för utminuteringen av spritdrycker och vin, med 1937 års förordning också för utskänkningen å folkrestaurangerna. År 1923 blev också importen av och parthandeln med rusdrycker statsmonopol.

Om fördelarna ur nykterhetssynpunkt av detta undanröjande av det enskilda profitintresset torde icke råda någon större meningsskiljaktighet. Den har haft ett helhjärtat stöd också av de företrädare för nykterhetsintresset, som i andra hänseenden äro anhängare av fri företagsamhet.

De nackdelar av privat företagsamhet på rusdryckshanteringsens område, som sålunda framträtt, ha också yppat sig inom maldryckshanteringen. Generaldirektör Sigfrid Wieselgren, som under yngre år tagit en verksam del i Göteborgssystemets utveckling, förordade därför, när han sedermera blev ledamot av första kammaren, åtgärder för att avveckla privatintresset också i ölhandeln. Denna tanke upptogs av 1911 års nykterhetskommitté, som föreslog, att försäljning av alla drycker över 2¼ volymprocent skulle inordnas under systembolagen. Vid förhandlingar med bryggeriindustrien dryftade kommittén också ett statligt övertagande av denna industri.

Vid riksdagsbehandlingen år 1917 av nykterhetskommitténs förslag till ny rusdrycksförsäljningsförordning lyckades emellertid en dåtida representant för bryggeriindustrien, Lyckholm, förmå riksdagen att från förordningens bestämmelser undantaga maldrycker överstigande 2,25 men understigande 3,6 volymprocent. För dessa drycker antogs 1919 en särskild pilsnerdricksförsäljningsförordning. För öl med större alkoholhalt ha regler meddelats i 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning. Någon tillverkning och försäljning av detta starkare öl funno sig emellertid bryggerierna icke böra begynna. De synas ha föredragit de friare försäljnings-

formerna enligt 1919 års pilsnerförsäljningsförordning, även om ölets alkoholhalt därvid måste hållas något lägre. År 1923 avskaffades också i samförstånd mellan riksdag och bryggeriindustri möjligheten att inom landet försälja starkare öl än pilsnerdricka mot en kompensation åt industrien i form av höjning av pilsnerdrickats alkoholhalt från 3,6 till 4,0 volymprocent (3,2 viktprocent).

Så gott som omedelbart gav försäljningen av detta nya pilsnerdricka anledning till klagomål. Redan 1925 påbörjades utredningar om skärpningar i pilsnerdricksförordningen. Sådana kommo också år 1928 till stånd. De gävo emellertid inte det åstundade utbytet. År 1934 tillsattes därför en ny kommitté, som avgav sitt betänkande år 1936. Denna kommittés förslag i fråga om företagsformer och försäljningsregler ha emellertid hittills icke föranlett någon åtgärd från statsmakternas sida. Ha statsmakterna sålunda i stort sett varit överksamma på detta område sedan 1928, ha däremot åtskilliga kommuner varit verksamma för att stöpa enbart utskänknings eller både utskänknings och utminuterings i en ur nykterhetssynpunkt mera tillfredsställande form (»Sundsvallssystem», »Sundbybergssystem», »Eskilstunasystem»).

Därmed ha onekligen vissa förbättringar vunnits. Den sänkning av alkoholhalten, som ägde rum under kriget och som alltjämt består, har minskat de skador, som äro knutna till pilsnerdrickat. Men alltjämt torde en icke ringa del av bryggeriernas försäljning vinna användning som självständig rusdryck, som surrogat för rusdrycker eller som kompletteringsdryck till spritdrycker. Med hänsyn till dryckens relativt låga alkoholhalt är detta missförhållande överraskande. Det måste emellertid ses mot bakgrunden av den kontrast som råder mellan de relativt stränga restriktionerna och frånvaron av enskilt vinstintresse i sprithandeln å ena sidan och de relativt fria försäljningsformerna och det starka privatintresset inom maltdryckshandeln å den andra. Detta starka privatintresse gör för övrigt också de lindriga försäljningsreglerna i pilsnerdricksförsäljningsförordningen i hög grad illusoriska. Missbrukarna torde därför i orter, där försäljningsställen finnas, ha ohindrad tillgång till varan. Även på den del av landsbygden, där försäljningsställen saknas, blir varan relativt lättillgänglig för missbrukarna tack vare de talrika överträdelserna av reglerna för rekvisitionsförsäljningen och olaga detaljhandel av handlande eller av nykterhetskaféidkare.

Tillverkarna ha också varit ivrigt verksamma för att inom de olika kommunerna skapa nya försäljningsställen. I icke ringa omfattning ha de haft framgång i dessa bemödanden. Antalet avhämtningsställen för pilsnerdricka, som år 1934 utgjorde 5 794, hade år 1946 växt till 7 159. Under samma tid växte utskänkningsrättigheternas antal från 2 030 till 2 653. Till jämförelse kan nämnas att utminuteringsställena för spritdrycker och vin under samma tid endast ökade från 214 till 222 och utskänkningsställena för samma drycker från 1 352 till 1 430.

Ehuru man av folkpsykologiska skäl närmast skulle ha haft anledning att vänta en ansvällning av antalet försäljningsställen för rusdrycker är sålunda ökningen störst i fråga om försäljningsställena för pilsnerdricka. Detta har uppenbarligen sin grund i att systembolagen i motsats till bryggerierna icke äro verksamma för att åstadkomma nya försäljningsställen.

Inrättande av försäljningsställen för pilsnerdricka i delar av landet, som tidigare saknat sådana, medför uppenbarligen en nybildning av konsumtionsvanor, som eljest skulle ha uteblivit. Även om denna nybildning icke vore belastad med att den i vissa fall övergår i missbruk skulle den näppe- ligen ha ifrågasatts i ett program för en planmässig standardstegring på den svenska landsbygden.

Den enskilda företagsamheten har emellertid icke endast följts av missbruk, talrika lagöverträdelser och en nybildning av vanor, som knappast kan anses önskvärd. De ur nykterhetssynpunkt vidtagna inskränkningarna ha därjämte haft ekonomiska återverkningar, vilka framstå som icke önskvärda. Rätten att tillverka maltdrycker har ansetts böra grundas på koncession, och Kungl. Maj:t har på goda skäl visat stor återhållsamhet i beviljandet av nya tillstånd. Bryggerierna ha ytterligare utmejslat den genom denna koncessionspolitik uppnådda monopolställningen genom att inbördes indela marknaden i relativt konkurrensfria områden. Ur nykterhetssynpunkt hade det visserligen funnits anledning att hälsa denna konkurrensbegränsning med tillfredsställelse. Men den har varit förknippad med den nackdelen, att den givit tillverkarna inom den skattepliktiga bryggeriindustrien ett icke sakligt befogat övertag i konkurrensen med övriga tillverkare av svagdricka och läskedrycker och en maktställning gentemot vissa detaljhandlare, som icke kan anses ändamålsenlig ur samhällets synpunkt. Monopolställningen har vidare av allt att döma skapat en stegring av företagarvinsten, som framstår som oförtjänt. Ut- delningarna ha varit större och stegringen av dem genom åren ha varit snabbare än som skulle ha varit möjligt vid fri tillverkningsrätt eller gene- rösare koncessionsförfarande.

De nu anförda olägenheterna ge vid handen, att samhället hittills icke nått fram till en ur nykterhetssynpunkt och ur ekonomiska synpunkter tillfredsställande reglering av företagsamheten på detta område.

Inför uppgiften att avhjälpa föreliggande brister ter det sig naturligt att för tillverkningens vidkommande i första hand överväga den desintres- sering i statsbolagets form, som vunnit så vidsträckt användning inom rusdryckshanteringen. Majoriteten i 1934 års maltdryckskommitté avböjde visserligen på sin tid en sådan åtgärd. Grunderna för detta avböjande voro emellertid icke ens då helt övertygande och erfarenheterna sedan dess ha givit spörsmålet ny aktualitet. Måhända kan en utredning giva vid handen, att ett tillfredsställande resultat kan nås genom företagsform som alltjämt lämnar något utrymme för enskild vinst. Huruvida det är möj- ligt kan emellertid klarläggas först genom en sådan utredning.

Med stöd av vad sålunda anförts få vi därför hemställa,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande möjligheten att vinna ökad folkkyrkerhet och ekonomisk rationalisering genom införande av statsmonopol eller därmed ur nu angivna synpunkter jämbördig företagsform för tillverkning av skattepliktiga malt-drycker.

Stockholm den 19 januari 1949.

J. O. Gavelin.

Karl J. Nilsson,
Landskrona.

Uddo R. Jacobson.

Olof W. Wiklund.

Lars Lindahl.

Arvid Hallberg.

Edvin Gustafsson
i Bogla.